

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תרצג, פרשת שופטים, תשפ"ו מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומו"ץ

טל: 052-7611435 y.b.daskal@ybdaskal.com [דואר אלקטרוני: y.b.daskal@ybdaskal.com](mailto:y.b.daskal@ybdaskal.com) [להורדת כל ספרי בינת המשפט חינם לחץ כאן](mailto:y.b.daskal@ybdaskal.com)

מה שסתם המחבר והרמ"א, לכן כל המבואר להלן הוא על פי הלכה למעשה, על פי שיטת המחבר והרמ"א שפסקו לנו.

ממתי יכול קטן לתת ולמכור מטלטלין

פסק המחבר בחושן משפט (רלה, א): "קטן עד שש שנים, אין הקנייתו לאחרים כלום. ומשש שנים עד שיגדיל, אם יודע בטיב משא ומתן, מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנתו קיימת, בין בדבר מרובה בין בדבר מועט, בין במתנת בריא בין במתנת שכיב מרע, ודבר זה מתקנת חכמים, והכל במטלטלים. אבל בקרקע אינו מוכר ולא נותן עד שיגדיל, (דהיינו שהקטן בן שלש עשרה והקטנה בת י"ב והביאו שערות), ואפילו הוא קרקע שניתן לו במתנה, או שקנה לו האפוטרופוס" עכ"ל.

הנה מבואר, שקטנים מבן שש ויודעים בטיב משא ומתן יכולים לקנות ולהקנות מטלטלין בין במכר ובין במתנה, ואם אינם יודעים בטיב משא ומתן, אינם יכולים להקנות מטלטלין עד שיהיו גדולים. אבל קרקעות אינו יכול לקנות למכור ולא לתת לפני שיהיה בן י"ג שנים ויביא שערות, ואפילו קרקע שניתן לו במתנה, אינו יכול להקנות לפני שהוא בן יג שנה. ולהלן יבואר מה הרבותא בקרקע שקיבל במתנה.

העולה מזה: קטנים מבן שש ויודעים בטיב משא ומתן יכולים לקנות ולהקנות מטלטלין בין במכר ובין במתנה, ואם אינם יודעים בטיב משא ומתן, אינם יכולים להקנות מטלטלין עד שיהיו גדולים. אבל קרקעות אינו יכול למכור ולא לתת לפני שיהיה בן י"ג שנים ויביא שערות, ואפילו קרקע שניתן לו במתנה.

ממתי יכול לתת ולמכור קרקעות

וגם כאשר יהיו הבנים בני יג שנה ויביאו שערות אינם יכולים להקנות קרקע אלא אם כן יודעים בטיב משא ומתן, דכתב המחבר בחושן משפט (רלה, ח) וז"ל: "קטן שהגדיל והביא שתי שערות, הזכר אחר י"ג שנה והבת אחר י"ב, אף על פי שאינו יודע בטיב משא ומתן, מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנתו מתנה, במטלטלים. אבל בקרקע אין מעשיו קיימים, עד שיהיה יודע בטיב משא ומתן אחר שהגדיל. הגה: וכל זה במוכר עצמו, אבל ב"ד מוכרין קרקעותיו לפרוע חובת אביהן וכיוצא בזה. ועיין לקמן סעיף כ"ו סי' זה", כו' עכ"ל.

ממתי יכול קטן למכור או לתת מטלטלין או קרקעות שקנה או שירש

ובו יבואר דיני קטן וגדול במכירת ונתינת מטלטלין ומקרקעין: א. ממתי יכול להקנות ולתת מטלטלין. ב. ממתי יכול להקנות קרקעות שקנה או שקיבל במתנה. ג. ממתי יכול למכור או לתת קרקע שקיבל בירושה. ד. האם אפשר למנות אפוטרופוס שיזכה חלק הקטן לאחיו, כשזה זכות לקטן. ה. מה הוא כח של אפוטרופוס, ומי יכול למנות אפוטרופוס.

הנידון

"בעלי נפטר לפני שנה בפתאומיות, ולא כתב צוואה. יש לי ארבעה בנים וארבע בנות. כמה בנים תחת גיל בר מצוה. הרב אמר לי שעל פי הלכה הבנים בלבד יורשים, ולהבדיל, על פי חוק המדינה הבנים והבנות יורשות. כמה פעמים בעלי אמר לי שרצונו שאני יהיה בעלים על כל נכסיו לאחר מותו ולא הספיק לעשות צוואה. כל ילדי רוצים להקנות לי את הנכסים שירשו. האם הם יכולים".

תשובה

אע"פ שמי שירש קרקע אינו יכול למכור עד שיהיה בן עשרים שנה, מכל מקום יכול לתת במתנה קרקע שירש, מבן י"ג שנה שהביא שתי שערות. לכן, כל הבנים בני י"ג שנה שהביאו שתי שערות, יכולים להקנות במתנה לאמם. ובענין חלקם של הקטנים, יש למנות אפוטרופוס על ידי בית דין קבוע, ויתכן אפילו שאין צורך בבית דין, אלא האח הגדול יקנה לאמו את חלקם של הקטנים, דגם בקטן אמרינן דניחא ליה למיעבד מצוה בממוניה, ואין לך מצוה גדולה מזאת לתת לאמו חלקו בירושה, כדי להקל עליה את העול של הבית ואת צער האלמנות, ויש כח לאפוטרופוס לעשות כן.

ביאור התשובה

הקדמה

בדין מכירת קרקעות, יש כמה וכמה שיטות ראשונים, ומובא בפתחי חושן חלק ח פרק יא סעיפים יג – טו, וכיוון שלמעשה אין לנו אלא

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בעינין ג"כ שיהיה חריף, כמ"ש נ"י בשם הריטב"א והרא"ה. ופסק מור"ם כדעה מיצעי, לא כמחמירין הללו, ולא כמקילין טפי, וס"ל דבמכירה בן י"ג שנים והוא חריף מוכר אפילו בנכסי אביו, ובנכסים שקנה יכול למכור כשהוא בן י"ג והביא שערות אפילו אינו חריף, רק שאינו שוטה, וכמ"ש הטור בשם הרא"ש עכ"ל.

נצינו למדים, שקרקע שירש מאביו, אינו יכול למכור עד שיהיה בן עשרים שנה, וכשהוא בן עשרים שנה, אפילו אינו יודע בטיב משא ומתן, יכול למכור את הקרקע שירש.

העולה מזה: קרקע שירש מאביו, אינו יכול למכור עד שיהיה בן עשרים שנה, וכשהוא בן עשרים שנה, אפילו אינו יודע בטיב משא ומתן, יכול למכור את הקרקע שירש.

ממתי יכול לתת במתנה קרקע שירש

ואע"פ שקטן שירש קרקע אינו יכול למכור עד שיהיה בן עשרים שנה, מכל מקום יכול לתת במתנה אפילו קרקע שירש אם הוא בן יג שנה, ויודע בטיב משא ומתן, דבמתנה אין חשש שהתפתה לכסף שמקבל, שהרי נותן במתנה. וכן פסק המחבר וז"ל (חושן משפט רלה, י): "מתנתו כשהוא פחות מבן עשרים ויותר על י"ג, והביא שתי שערות, בין מתנת בריא בין מתנת שכיב מרע, קיימת, שאילו לא הגיע לו הנאה גדולה לא נתן, והוא דבר שאינו מצוי תמיד, ואמרו חכמים תתקיים מתנתו כדי שיהיו דבריו נשמעים" עכ"ל.

וממה שכתב המחבר מתנתו כשהוא פחות מעשרים, מוכח דאיירי באופן שאינו יכול למכור פחות מעשרים, דהיינו שהיא קרקע שירש, שאינו יכול למכור כשהוא פחות מעשרים, מכל מקום יכול לתת במתנה. וכן כתב הסמ"ע (שם, ס"ק לו) וז"ל: "בין במתנת שכ"מ כו'. פירוש, שנתנו הוא לאחרים במתנת שכיב מרע, ואפילו היא קרקע שירש מאבותיו, דבכה"ג אינו יכול למכור, אפילו הכי מתנתו מתנה מטעם דסיים וכתב דאילו לא כו', וכ"כ הטור והמגיד משנה עכ"ל.

ויש לעיין אם צריך לדעת בטיב משא ומתן. ופתחי חושן (חלק ח, פרק יא, הערה לח) כתב וז"ל "ולא נתבאר אם איירי כשיוודע בטיב מו"מ או לא, ואפשר דדמיא למכירה בקרקע שקנה, ולכל חד בשיטתו, כמו שנתבאר לעיל, שוב ראיתי במאירי שכתב שאין מתנתו מתנה אא"כ יודע, ודעת שאר פוסקים שאפילו אינו יודע".

נמצינו למדים, שאם היורשים רוצים לתת במתנה לאמם האלמנה את חלקו של אביהם בנכסים, אפילו שאינם בני עשרים שנה, יכולים לתת במתנה, אבל לא במכירה. אבל הבנים שאינם בני י"ג שנה אינם יכולים לתת לאמם, ואפילו נתנו, אין לזה קניין.

הנה מבואר דלמכור קרקע צריך שני תנאים: שיהיה גדול בן יג שנה והביא שערות, וגם יהיה יודע בטיב משא ומתן. אבל אם אינו יודע בטיב משא ומתן, אפילו הוא גדול אינו יכול למכור קרקעות, אבל מטלטלין יכול למכור אפילו אינו בטיב משא ומתן.

העולה מזה: למכור קרקע צריך שני תנאים: שיהיה גדול בן יג שנה והביא שערות, וגם יהיה יודע בטיב משא ומתן. אבל אם אינו יודע בטיב משא ומתן, אפילו הוא גדול אינו יכול למכור קרקעות, אבל מטלטלין יכול למכור אפילו אינו בטיב משא ומתן.

מכירת קרקע שקיבל בירושה

ואע"פ שנתבאר שבן יג שנה ויודע בטיב משא ומתן יכול להקנות קרקע, מכל אם זו קרקע שקיבל בירושה אינו יכול להקנות לפני גין עשרים, אפילו יודע בטיב משא ומתן. דז"ל המחבר (חושן משפט רלה, ט) בהמשך דבריו - שכתב שבן יג ויודע בטיב משא ומתן מקנה קרקע: "בד"א, בקרקע שלו, שקנאו או ניתן לו במתנת בריא. אבל קרקע שירש מאבותיו או משאר מורישיו, או שניתן לו במתנת שכיב מרע, אין ממכרו ממכר עד שיהיה בן עשרים שנה שלימות ויביא שתי שערות, אבל קודם עשרים שנה שלימות, אף ע"פ שהביא שתי שערות ויודע בטיב משא ומתן לא, שמא ימכור בזול מפני שדעתו נוטה אחר המעות ועדיין לא נתיישרה דעתו בדרכי העולם. וכשהוא בן עשרים שנה שלימות והביא שתי שערות, מוכר בין במטלטלים בין קרקעות, בין שלו בין של אביו, ואפילו אינו יודע בטיב משא ומתן. (רמא: ודלא כיש חולקין בזה)" עכ"ל המחבר.

הנה מבואר שיש הבדל גדול בין קרקע של קטן שקנה או שקיבל במתנה, ובין קרקע שירש בירושה, דקרקע של קטן שקנה או שקיבל במתנת בריא יכול למכור או לתת מבן י"ג שנה והביא שתי שערות אם יודע בטיב משא ומתן, אבל קרקע שירש בירושה אינו יכול למכור עד שיהיה בן עשרים שנה, והטעם בזה, כיון שלא הוא עצמו קנה את הקרקע ולא קיבל במתנה, שמא יהיה נוטה אחר מעות ויזלזל במכירתה. אבל אם קיבל במתנה, אין אדם מקבל מתנה סתם, ובודאי העדיף קרקע על מעות, וכן מבואר בסמ"ע (שם, ס"ק לד) וז"ל: "משא"כ בקרקע שקנה, דהרי ראינו דניחא ליה בקרקע טפי מהמעות, וגם במתנה דטרח קמיה נותן עד שמחמת טרחתו נתן, או שהקטן ג"כ יהיב ליה מידי מקדמת דנא, בכה"ג אנו רואים שאוהב הקרקע ולא מוזיל לגבי לוקח, וכמ"ש לעיל עכ"ל.

ומה שכתב הרמ"א דלא כיש חולקים, מבואר בסמ"ע (שם, ס"ק לה) וז"ל: "ודלא כיש חולקין. פירוש, דס"ל דאפילו אם הוא בן עשרים

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

גדולה מזאת לתת לאמו חלקו בירושה, כדי להקל עליה את העול של הבית ואת צער האלמנות, ויש כח לאפטרופוס לעשות כן.

דינים העולים:

א. קטנים מבן שש ויודעים בטיב משא ומתן יכולים לקנות להקנות מטלטלין בין במכר ובין במתנה, ואם אינם יודעים בטיב משא ומתן, אינם יכולים להקנות מטלטלין עד שיהיו גדולים. אבל קרקעות אינו יכול למכור ולא לתת לפני שיהיה בן י"ג שנים ויביא שערות, ואפילו קרקע שניתן לו במתנה.

ב. למכור קרקע צריך שני תנאים: שיהיה גדול בן יג שנה והביא שערות, וגם יהיה יודע בטיב משא ומתן. אבל אם אינו יודע בטיב משא ומתן, אפילו הוא גדול אינו יכול למכור קרקעות, אבל מטלטלין יכול למכור אפילו אינו בטיב משא ומתן.

ג. קרקע שירש מאביו, אינו יכול למכור עד שיהיה בן עשרים שנה, וכשהוא בן עשרים שנה, אפילו אינו יודע בטיב משא ומתן, יכול למכור את הקרקע שירש.

ד. אע"פ שיורש אינו מוכר עד שיהיה בן כ', אבל הוא יכול לתת במתנה אם הוא בן יג שנה והביא ב' שערות. ויש להסתפק אם צריך לדעת בטיב משא ומתן.

ה. אם היורשים רוצים לתת במתנה לאמם האלמנה את חלקו של אביהם בנכסים, אפילו שאינם בני עשרים שנה, יכולים לתת במתנה, אבל לא במכירה. אבל הבנים שאינם בני י"ג שנה אינם יכולים לתת לאמם, ואפילו נתנו, אין לזה קניין.

ו. וחלקם של הבנים מתחת לי"ג שנה, יש למנות אפטרופוס על ידי בית דין קבוע, ויתכן אפילו שאין צורך בבית דין, אלא האח הגדול יקנה לאמו את חלקם של הקטנים, דגם בקטן אמרינן דניחא ליה למיעבד מצוה בממוניה, ואין לך מצוה גדולה מזאת לתת לאמו חלקו בירושה, כדי להקל עליה את העול של הבית ואת צער האלמנות, ויש כח לאפטרופוס לעשות כן.

העולה מזה: אע"פ שיורש אינו מוכר עד שיהיה בן כ', אבל הוא יכול לתת במתנה אם הוא בן י"ג שנה והביא ב' שערות. ויש להסתפק אם צריך לדעת בטיב משא ומתן. לפיכך אם היורשים רוצים לתת במתנה לאמם האלמנה את חלקו של אביהם בנכסים, אפילו שאינם בני עשרים שנה, יכולים לתת במתנה, אבל לא במכירה. אבל הבנים שאינם בני י"ג שנה אינם יכולים לתת לאמם, ואפילו נתנו, אין לזה קניין.

איך מקנין חלקם של הקטנים

עוד נשאר לברר איך תזכה האלמנה בחלקם של הקטנים, שאינם יכולים לתת מתנה עד שיהיו בני י"ג שנה, והאלמנה צריכה להיות בעלים על כל הנכסים, כיון שאם יהיו לה יורשים שותפים בדירה זה יעכב אותה ליטול משכנתא על הדירה ועל הנכסים המשותפים שלהם, וזה יקשה עליה להתנהל בצורה כזאת. ורצון כל הילדים הגדולים לתת לאמם את חלקם, אבל חלק הקטנים אינם יכולים לתת.

ונראה בזה על פי מה שביארנו באריכות בסימן תקד, שבמקום שיש לנו אומדנא דמוכח שהוא זכות ליתומים, וביארנו שם שאף על פי שאין קטן יכול להקנות, מכל מקום אם יש לקטן אפטרופוס, יכול האפטרופוס להקנות חלק הקטן לאחיו לצאת בו ידי המצוה, דהאפטרופוסין עושים לקטנים לולב וסוכה וציצית ושופר וספר תורה ותפילין ומזוזות ומגילה, וכל מצות עשה שיש לה קצבה. ומינוי אפטרופוס יהיה על ידי בית דין קבוע של הקהילה ששייכת לאדם הזה, או על ידי רב הקהילה שבידם למנות אפטרופוס. וכתב בשו"ת מהרשד"ם, שגם בזמן הזה יכולים בית דין קבוע בעיר, או רב הקהילה, למנות אפטרופוס כדי להקנות חלק הקטן לאחיו, כדי שיצא ידי מצוה אם היא זכות לקטן. וכתב בשבט הלוי שיכול אפטרופוס בזמן הזה לחלק נכסיו ולקדש אשה. ומחדש מהרשד"ם, שאין צורך ממש באפטרופוס בשביל זה, ואפשר למנות את האח הגדול בשביל זה.

העולה מזה: וחלקם של הבנים מתחת ליג שנה, יש למנות אפטרופוס על ידי בית דין קבוע, ויתכן אפילו שאין צורך בבית דין, אלא האח הגדול יקנה לאמו את חלקם של הקטנים, דגם בקטן אמרינן דניחא ליה למיעבד מצוה בממוניה, ואין לך מצוה